

Politike očetovstva v Sloveniji

Kratko poročilo

pripravila Živa Humer

v okviru temeljnega projekta Moškosti, enakost, skrbstvene prakse

Ljubljana, marec 2018

Kazalo

Uvod	3
Novo očetovstvo in očetovski dopust v Sloveniji.....	3
Očetje med skrbjo in denarjem: ločitve in preživnine.....	4
Ločitve	4
Preživnine	9
Gejevski očetje	12
Zaključek.....	14
Viri.....	15

Uvod

V Sloveniji je raziskovalni fokus in fokus politik na področju moškosti usmerjen predvsem na proučevanje očetovstva, vpliva očetovskega in starševskega dopusta na aktivno, novo očetovstvo ter v zadnjem obdobju področje očetovstva v kontekstu trga dela (Rener idr. 2005; Rener idr. 2008; Hrženjak 2016; Humer 2017). Skrbstvena vloga očetov je prepoznana v politikah z uvedbo očetovskega dopusta ter nekaterimi kazalniki, kot je npr. prisotnost pri porodu, ter v javnosti z aktivnostmi in projekti, ki neposredno naslavlja očetovstvo v njihovi skrbstveni vlogi do otrok. Sem prištevamo na primer, aktivnosti Sektorja za enake možnosti pri MDDSZ (npr. Tek očkov, informativno-ozaveščevalno gradivo za očete, ipd.), dokumentarni film *Naročje z zgodbami sedmih očetov* (Združenja Naravni začetki), e-knjigo z zgodbami očetov iz Slovenije in Norveške (projekt Mirovnega inštituta), ipd..

Upoštevajoč, da se je s pojavom koncepta novo očetovstvo v Sloveniji konec 1990ih precejšnja raziskovalna in politična pozornost namenila zlasti očetovskemu dopustu, poročilo začnemo s kratkim zgodovinskim orisom institucionalne ureditve očetovskega dopusta. Nadaljujemo z obravnavo nekaterih vidikov očetovstva, ki so pomembne za razumevanje novega očetovstva, a so hkrati redkeje obravnavane iz tega zornega kota. V tem delu se osredotočamo na ločitve in ekonomsko vlogo moškega kot očeta v ločitvah, na enostarševske –očetovske družine in gejevske družine. Najprej obravnavamo očetovstvo in ločitve, pri čemer izpostavimo obstoječe statistične podatke in politike, ki so sicer spolno nevtralne, a npr. sodne prakse pri dodelitvah otrok staršem po razvezi, pokažejo na ospoljenost tovrstnih praks. V nadaljevanju obravnavamo področje preživnin s prevladujočo ekonomsko vlogo moškega kot očeta, saj je 88% zavezancev za preživnine očetov. V zadnjem delu naslavljamo istoposlnе družine z otroki, kjer izpostavimo, da študij, raziskav o gejevskih očetih v Sloveniji ni, prav tako je velik manko tudi pri statistikah.

Novo očetovstvo in očetovski dopust v Sloveniji

Novo očetovstvo je v središču številnih študij ter različnih politik od 80. let 20. stoletja, obdobje devetdesetih let pa časovno sovпада s povečanim zanimanjem različnih politik za očetovstvo z uvajanjem zakonskih mehanizmov spodbujanja aktivnega očetovanja (Knijn 1995; Jogan 1995; Marsiglio et al., 2000). Z novim očetovstvom se najpogosteje pojmuje premik od moškega – materialnega hranitelja družine k skrbnemu očetu, ki je aktivno vključen v domačo sfero (Švab, 2001; Hochschild, 1995). V Sloveniji je o novem očetovstvu med prvimi pisala dr. Maca Jogan, ki je opredelila novo očetovstvo »kot celoto vlog (in delovanj), s katerimi se moški kot oče neposredno vključuje v vsa dela (od gospodinjskega,

negovalnega, vzgojnega in emocionalnega), ki so nujne sestavine družinskega življenja in brez katerih preprosto ne bi bilo mogoče 'delanje ljudi' – ohranjanje človeške vrste« (Jogan, 1998, 5; 2001). Ključna pri novem očetovstvu je institucionalna ureditev, ki očetom že od 1.1. 1976 omogoča koriščenje dopusta za nego in varstvo otroka (ibid.). Vendar pa je le peščica očetov vzela dopust za nego in varstvo otroka v prvem letu otrokove starosti. Tako, na primer, ga je leta 1994 izrabilo zgolj 0,5% očetov (Jogan 1998, 5; 2001). Ob tem Jogan (ibid.) izpostavlja Švedsko kot vzornico na področju uzakonjene bolj pravične razdelitve starševske skrbi med moškim in žensko, saj je že leta 1995 uzakonila enomesečni očetovski dopust z 90% nadomestilom dohodka. Zlasti je pri očetovskem dopustu ključno, kot ugotavlja Jogan (ibid.), da je očetovski dopust plačan.

»Prav švedski model lahko rabi za zgled, kako se lahko odpravi (potencialno) finančno 'kaznovanje' družin, če oče vzame očetovski dopust. Spričo neugodnih okoliščin za (mlade) družine v Sloveniji bi morali biti še posebej pozorni na ta vidik urejanja očetovskega dopusta« (Jogan, 2001: 192).

Poleg zakonske možnosti koriščenja dopusta za nego in varstvo otroka lahko prepoznamo zametke očetovskega dopusta tudi v kolektivnih pogodbah, ki so določale nekaj dnevno plačano odsotnost iz dela ob rojstvu otroka že v socialističnem obdobju, kar je še danes v veljavi.

V Sloveniji je očetovski dopust predstavljal zakonsko noviteto, ki je bila sprejeta l. 2003, čeprav najdemo njegove zametke že v zakonodaji v osemdesetih in devetdesetih, kot smo izpostavili, ravno z možnostjo koriščenja dopusta za nego in varstvo otroka ter v kolektivnih pogodbah določenim, nekaj dnevnim plačanim dopustom ob rojstvu otroka. Pravica do očetovskega dopusta se je uvajala postopno, in sicer l. 2003 15 dni, l. 2004 45 dni in l. 2005 90 dni očetovskega dopusta. Prvih 15 plačanih dni je oče lahko vzel do otrokovega 6. meseca starosti, preostalih 75 neplačanih dni, od katerih je država pokrila stroške prispevkov od minimalne plače, so lahko očetje vzeli do otrokovega tretjega leta starosti. Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP-1) iz leta 2014 pa je na novo opredelil oblike dopustov: materinski (prej porodniški), očetovski dopust in starševski dopust (prej dopust za nego in varstvo otrok). Pomembna je nova opredelitev zlasti iz vidika enakosti spolov, saj je starševski dopust opredeljen kot individualna pravica očeta (130 dni) in individualna pravica matere (130 dni), pri čemer zakon omogoča prenašanje te pravice na drugega starša. Poleg tega je država povečala dolžino plačanega očetovskega dopusta, od prej 15 plačanih dni na 30 plačanih dni očetovskega dopusta, pri čemer neplačan očetovski dopust z novo zakonodajo ne velja več.

Očetje med skrbjo in denarjem: ločitve in preživnine

Ločitve

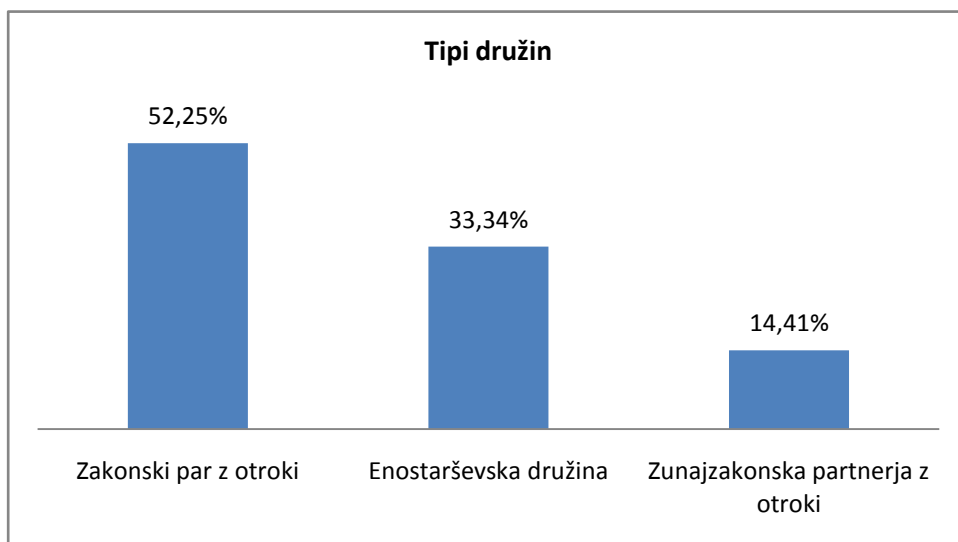
Prizadevanja moških, da se jim po razvezi zakonske zveze otrok dodeli v skrbništvo ali deljeno skrbništvo, se povečujejo tudi v Sloveniji. Koncept novega očetovstva v Sloveniji,

poudari Žakelj (2007), sovpada tudi z naraščanjem števila očetov, ki se jim po razvezi otrok dodeli v skrbništvo.

Statistični podatki o tipih družin¹ kažejo, da narašča delež enostarševskih družin, ki danes predstavljajo eno tretjino vseh družin (Predlog Resolucije o družinski politiki 2018 -2028, 2017: 9). Leta 1991 je bilo v Sloveniji 22,7% enostarševskih družin, leta 2015 pa 33,3 %. Med enostarševskimi družinami še vedno prevladujejo materinske enostarševske družine, vendar se njihov delež malenkost zmanjšuje, povečuje pa se delež očetovskih enostarševskih družin (iz 3,2% leta 1991 na 6,3% leta 2015) (ibid.). Med vsemi družinami so enostarševske družine tudi najbolj izpostavljene tveganju revščine, saj podatki Statističnega urada RS kažejo, da je leta 2015 kar 32% enostarševskih družin (25.000) živelo pod pragom tveganja revščine (<http://www.stat.si/statweb/News/Index/6634>).

Raziskovanje enostarševskih družin je v Sloveniji osredotočeno zlasti na proučevanje socialno – ekonomskega položaja, podpornih mrež in socialne varnosti enostarševskih družin (Belin in Šumak 2002, Pavlič 2009). V diplomskih in magistrskih delih novejšega datuma so enostarševske očetovske družine del vzorca intervjuvanih (npr. Arnus 2015, Rakar 2015, Pavlič 2008), pri čemer pa v fokusu proučevanja ni izpostavljena skrbstvena vloga očetov, temveč teme usklajevanja med službo in skrbjo za otroke, podporne mreže, kvaliteta življenja, ipd. Raziskav ali študij, ki bi se osredotočile na skrbstveno vlogo moških v enostarševskih družinah (iz vidika oz. koncepta skrbnih moškosti) v Sloveniji ni.

Graf: Tipi družin leta 2015

Vir: Predlog Resolucije o družinski politiki 2018 – 2020, 2017, str. 9.

¹ Statistična definicija družine vključuje najmanj dve osebi v okviru zasebnega gospodinjstva:

- življenjska skupnost staršev (enega ali obeh) in otrok, ki živijo z njima ali z enim od staršev, pri čemer starost otrok ni omejena;
- življenjska skupnost moškega ali ženske v zakonski zvezi;
- življenjska skupnost partnerjev v izvenzakonski skupnosti (Statistični urad RS, http://www.stat.si/Popis2011/MP_GD.aspx).

Tabela: Materinske in očetovske enostarševske družine leta 1981, 1991, 2002, 2011 in 2015

Tip enostarševskih družin	Popis prebivalstva 1981	Popis prebivalstva 1991	Popis prebivalstva 2002	Popis prebivalstva 2011	2015
Mati z otroki	50.404 (87%)	66.486 (85%)	89.683 (86%)	119.706 (84%)	116.295 (81%)
Oče z otroki	7.513 (13%)	11.542 (15%)	14.609 (14%)	23.423 (16%)	26.844 (19%)

Vir: Žakelj 2007, str. 53; SURS 2017.

Statistični podatki o razvezah glede na zaupanje otrok enemu od staršev v obdobju zadnjih tridesetih let kažejo na porast skupnega/deljenega starševstva, kjer je otrok dodeljen obema staršema. Če je bil leta 1985 delež razvez zakonskih zvez, kjer so bili otroci dodeljeni v varstvo in vzgojo materi in očetu 2 %, je bil leta 2000 5 %, leta 2005 11%, leta 2010 14%, leta 2015 15% in leta 2016 17% (SURS 2017).

Delež razvez zakonskih zvez, kjer so bili otroci zaupani v varstvo in vzgojo očetom, pa se je v zadnjih tridesetih letih le malo spremenil. Predvsem so opazna nihanja med 6% in 8% v obdobju zadnjih 30 let: od 6% leta 1985, l. 2000 8%, l. 2005 7% in leta 2016 6% primerov, ko je bil otrok_c_i dodeljeni v skrbništvo očetu (SURS 2017). Zmanjšal pa se je delež razvez zakonskih zvez, kjer so bili otroci dodeljeni v varstvo in vzgojo materam. Ta delež se je zmanjšal iz 91% leta 1985 na 75% leta 2016.

Tabela: Razveze glede na zaupanje otrok enemu od staršev

	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016
Razveze skupaj	2547	1858	1585	2125	2647	2430	2432	2531
Brez otrok	674	526	530	785	1147	1157	1227	1269
Materi	1697	1204	933	1215	1208	996	917	944
Očetu	105	86	76	82	109	80	85	73
Materi in očetu	45	38	34	39	162	176	179	218

Drugo	26	4	12	4	21	21	24	27
-------	----	---	----	---	----	----	----	----

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, 2017.

Skrbstvena razmerja v odnosu starš – otrok po razvezi zakonske zveze ureja Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR)². Glavno načelo pri dodelitvi otroka v vzgojo in varstvo je največja korist otroka, kar zakon opredeli:

5.a člen

(1) Starši, druge osebe, državni organi ter nosilci javnih pooblastil morajo v vseh dejavnostih in postopkih v zvezi z otrokom skrbeti za otrokovo korist.

(2) Starši delajo v otrokovo korist, če zadovoljujejo njegove materialne, čustvene in psihosocialne potrebe z ravnanjem, ki ga okolje sprejema in odobrava in ki kaže na njihovo skrb in odgovornost do otroka ob upoštevanju njegove osebnosti in želja.³

Ob razvezi sodišče poda tudi odločitev glede vzgoje in varstva ter preživljanja otrok na podlagi mnenja centra za socialno delo. Glavno vodilo pri tem je zagotavljanje največje otrokove koristi:

78. člen

(1) Kadar sodišče razveže zakonsko zvezo na podlagi 65. člena tega zakona, odloči tudi o varstvu, vzgoji in preživljanju skupnih otrok ter o njihovih stikih s starši v skladu s tem zakonom.

(2) Preden sodišče odloči po prejšnjem odstavku, mora ugotoviti, kako bodo otrokove koristi najbolj zagotovljene. O tem mora pridobiti mnenje centra za socialno delo. Sodišče upošteva tudi otrokovo mnenje, če ga je otrok izrazil sam ali po osebi, ki ji zaupa in jo je sam izbral in če je sposoben razumeti njegov pomen in posledice.⁴

ZZZDR v 105. členu določa možnosti o delitvi varstva in vzgoje otrok med partnerjema: otroci so lahko bodisi pri enem bodisi pri drugem staršu, prav tako je možno, da so eni otroci pri enem staršu, drugi pa pri drugem. Pristojni center za socialno delo ima posredniško vlogo vkolikor se partnerja ne sporazumeta glede skrbi za otroka. V primeru, da tudi ob posredovanju centra za socialno delo, partnerja ne prideta do skupnega dogovora, potem »odloči sodišče na zahtevo enega ali obeh staršev, da so vsi otroci v varstvu in vzgoji pri

² Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih bo v veljavi do 15.4.2019, ko ga bo nadomestil Družinski zakonik.

³ <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO40>

⁴ <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO40>

enem od njiju ali da so eni otroci pri enem, drugi pri drugem od njiju. Sodišče lahko po uradni dolžnosti tudi odloči, da se vsi ali nekateri otroci zaupajo v varstvo in vzgojo drugi osebi. Preden sodišče odloči, mora glede otrokove koristi pridobiti mnenje centra za socialno delo.«⁵

Žakelj (2007) ugotavlja, da je zakonodaja spolno nevtralna glede pravic pri vzgoji in varstvu otrok po razvezi partnerjev, vendar pa sodne prakse dodeljevanja otrok niso spolno nevtralne. V 1980ih je bilo dodeljevanje otrok po razvezi materam utemeljeno z argumentom povezanosti matere in otroka. Predvsem je bila izpostavljena starost otrok, pri čemer naj bi bili majhni otroci dodeljeni materam zaradi potrebne nege in skrbi. Tako na primer, Slavko Rupel (1980) ugotavlja, da so vprašanja, ali so očetje diskriminirani v primerjavi z materami pri dodelitvah otrok, aktualna in se vedno znova prepričujejo, o čemer priča tudi delovanje interesnih združenj Podos, Door, ipd., ki se zavzemajo za pravice očetov do dodelitve otrok.

Rupel (1980) izpostavlja, da je bila v obdobju nekdanje Jugoslavije sodna praksa v prid ženskam pri dodelitvah otrok ter hkrati poudari, da je tudi zelo majhno število očetov ob razvezah izrazilo željo po dodelitvi otroka v vzgojo in varstvo:

»Tako v slovenski sodni praksi kakor tudi v judikaturi drugih republik prevladuje mnenje, da je treba majhnega otroka zaupati predvsem materi in samo izjemno očetu. To stališče temelji na domnevi, da je mati tista, ki v največji meri zagotavlja optimalne koristi in da predstavlja otroku trdno oporo v najnežnejših letih. ... Sodna praksa se pogosto sklicuje na neko naravno povezanost matere z majhnimi otroki, kar daje edino pravo garancijo za otrokov vsestranski razvoj ... Vse to ob dejstvu, da se sorazmerno malo očetov ob razvezi poteguje za dodelitev mladoletnih otrok njim in da so taki primeri že skorajda izjemni. ...« (Rupel, 1980: 57-59).

Žakelj (2007) v analizi sklepov sodišč potrdi uspoljenost sodniške prakse pri dodelitvah otrok po razvezi staršev. Analiza je zajemala 60 sodb, in sicer 30 sodb v katerih so bili otroci dodeljeni materi in 30 sodb v katerih so bili otroci dodeljeni očetom. Avtorica je z analizo potrdila, da so razlike med razumevanjem materinstva in očetovstva očitne navkljub spolno nevtralni zakonodaji, saj so vloge matere in očeta v sklepih sodišč različno obravnavane. Pri sodiščih je glavni dejavnik pri odločitvah o dodeljevanju otroka kontinuiteta skrbi:

»Kontinuiteta skrbi enega od staršev se potrjuje z odsotnostjo skrbstvene vloge drugega starša, ki je zelo pogosto povezana tudi s fizično odsotnostjo« (Žakelj, 2007: 96).

Kontinuiteta skrbi pa daje zgolj navidezno nevtralnost pri obravnavanju sodišč o starševskih vlogah. In kot izpostavi Žakelj (ibid.): *»Navidezno enaka obravnava se ruši z diskurzom, ki pojasnjuje in argumentira, zakaj je eden od staršev primernejši za nadaljnje varstvo, nego in vzgojo otrok/-a, z diskurzom o materah in očetih kot odsotnih starših ter z diskurzom, ki opredeljuje dolžnosti staršev oziroma pojasnjuje, kako sta jih starša do zdaj uresničevala«.*

Materinstvo se skozi analizo sodne prakse kaže kot homogena kategorija z izpostavljeno predanostjo in požrtvovalnostjo ženske – matere pri skrbi za otroke, medtem ko se očetovstvo prikazuje skozi heterogenost vlog od legitimnosti odsotnega očeta do očeta, ki prevzema skrb za otroka (ibid.). Skrbstvena vloga očetov je v odločitvah sodišč dokazana s številnimi vidiki ustreznosti skrbi, vključno z navajanjem oseb, ki temu očetu pomagajo pri vzgoji, skrbi in

⁵ <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO40>

varstvu otrok, ponavadi gre za očetovo mater ali novo partnerko. Pri odločitvah sodišče, ko so otroci dodeljeni materam, ni prevpraševanja njihove skrbstvene vloge niti ali bodo pri tem deležne podpore iz neformalne socialne mreže (npr. novi partner, stari starši, ipd.) (ibid.).

Preživnine

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih ureja tudi področje dolžnosti preživljanja otrok, s strani tistega starša, ki ne živi z otrokom. O višini preživnine in določanju dolžnosti preživljanja od leta 2004 odločajo sodišča. Starši so po ZZZDR dolžni preživljati otroke do dopolnjenega 18. leta starosti oz. po 18. letu, če se otrok izobražuje, vendar do največ dopolnjenega 26. leta (ZZZDR).

Višina preživnine je določena individualno glede na potrebe otroka in zmožnosti zavezanca. Kot je zapisano na spletnih straneh Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti je preživnina namenjena zadovoljevanju potreb otroka:

»Preživnina mora biti primerna za zagotavljanje uspešnega telesnega in duševnega razvoja otroka in mora zajemati stroške njegovih življenjskih potreb, zlasti stroške bivanja, hrane, oblačil, obutve, varstva, izobraževanja, vzgoje, oddiha, razvedrila in drugih posebnih potreb otroka.«⁶

Preživnina je določena kot mesečni znesek in je usklajena enkrat letno z indeksom rasti cen življenjskih potrebščin. Leta 2017 je povprečna mesečna preživnina znašala 133,66 Evrov (MDDSZ).

O preživnini se lahko starša sporazumeta sama, njun dogovor potrdi sodišče z izdajo sklepa. V primerih, ko med staršema ne pride do sporazuma, posreduje CSD, sodišče pa na koncu odloči o preživljanju otrok(a) in višini preživnine. Če se ob posredovanju CSD starša ne dogovorita glede preživljanja otrok, potem odloči sodišče na podlagi tožbe. Če je otrok polnoleten, lahko sklene dogovor oz. sporazum s tistim staršem, ki je zavezan k njegovemu/njenemu preživljanju, v obliki notarskega zapisa (IRRSV, 2015).

Neplačevanje preživnine je v slovenski zakonodaji opredeljeno kot ekonomsko nasilje, ki je prepoznano kot kaznivo dejanje. Zakon o preprečevanju nasilja v družini v 3. členu definira vrste nasilja ter opredeli, »neupravičeno neizpolnjevanje finančnih oziroma premoženjskih obveznosti do družinskega člana ali neupravičeno prelaganje finančnih oziroma premoženjskih obveznosti na družinskega člana«⁷ kot ekonomsko nasilje. Neplačevanje preživnine pa je od leta 2004 po Kazenskem zakoniku opredeljeno kot kaznivo dejanje.⁸ Od leta 2008 pa 194. člen KZ za neplačevanje preživnine določa tudi zaporno kazen do enega leta oz. do treh let, če je zaradi neplačevanja ogroženo preživljanje otroka oz. druge osebe, upravičene do preživnine:

⁶ http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/druzina/prezivnine/

⁷ Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND), Uradni list RS, št. [16/08](#), [68/16](#) in [54/17](#) – ZSV-H) <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5084>

⁸ Pred letom 2004 je bilo izmikanje plačevanja preživnine opredeljeno kot kaznivo dejanje (Mlakar, 2012).

»(1) Kdor ne daje preživnine za osebo, ki jo po zakonu mora preživljati in za katero je višina njegove preživninske obveznosti določena z izvršilnim naslovom, čeprav bi to zmogel, se kaznuje z zaporom do enega leta.

(2) Če je zaradi dejanja iz prejšnjega odstavka ogroženo ali bi lahko bilo ogroženo preživljanje upravičenca ali če se storilec izmika dajati preživnino, se kaznuje z zaporom do treh let.

(3) Če sodišče izreče pogojno obsodbo, lahko naloži storilcu dejanja iz prvega ali drugega odstavka tega člena, da mora redno plačevati preživnino, lahko pa tudi, da mora poravnati zaostalo preživnino ali druge prisojene obveznosti, nastale s preživljanjem.«

Primerjava podatkov MDDSZ pokaže, da število preživnin v zadnjih petih letih konstantno narašča od 63.362 l. 2012 do 69.872 preživnin l. 2017. V obdobju med letoma 2012 in 2017 se je zmanjšalo število preživnin, ki so bile dogovorjene sporazumno med staršema in število preživnin, ki so bile določene z dogovorom na centrih za socialno delo. Hkrati pa se je v tem obdobju povečalo število preživnin, določenih s sodno poravnavo in z dogovorom v obliki izvršljivih notarskih zapisov.

Tabela: Število preživnin glede na akt o določitvi preživnine l. 2012, l. 2015 in l. 2017:

Akt, skaterim je določena preživnina	Št. preživnin l. 2012	Št. preživnin l. 2015	Št. preživnin l. 2017
Sodba o določitvi preživnine	16.465	15.913	13.492
Sodna poravnava	30.327	36.299	43.763
Dogovor na CSD	15.107	12.350	9.080
Izvršljiv notarski zapis	1.463	2.077	3.528
Skupaj	63.362	66.639	69.872

Vir: MDDSZ, 2017; Šelika, 2015.

Po podatkih Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti je večina zavezancev (88%) za plačilo preživnine očetov (Predlog Resolucije družinske politike, 2017: 54). Tudi iz podatkov o zavezancih za plačilo preživnine je razvidno, da so otroci ob razvezi zakonske zveze večinoma dodeljeni v skrbništvo mater. Očetovska vloga je v primeru razvez, ko so otroci dodeljeni materam, primarno določena v ekonomskem smislu (finančna odgovornost za otroka), medtem ko je skrbstvena vloga v precejšnji meri spregledana.

Tabela: Število preživnin glede na prejemnika preživnine in zavezanca za plačilo preživnine (na dan 17.11.2017)

PREJEMNIK (zakoniti zastopnik)	ŠTEVILO PREŽIVNIN	ZAVEZANEC	ŠTEVILO PREŽIVNIN	Od tega v sostarševstvu
upravičenec	21.713	mati upravičenca	7.565	3000
mati upravičenca	42.855	oče upravičenca	59.104	3448
oče upravičenca	4.729	druga oseba	39	4
rejniki upravičenca	96	mož upravičenke	698	16
skrbnik upravičenca	181	žena upravičenca	14	0
skrbnik CSD	140	zunajzakonski partner	24	0
druga oseba	110	zunajzakonski partnerica	5	0
ni vpisano v IS	47	otrok upravičenca	2422	0
SKUPAJ	69.871	SKUPAJ	69.871	6.468

Vir: MDDSZ, http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/druzina/prezivnine/.

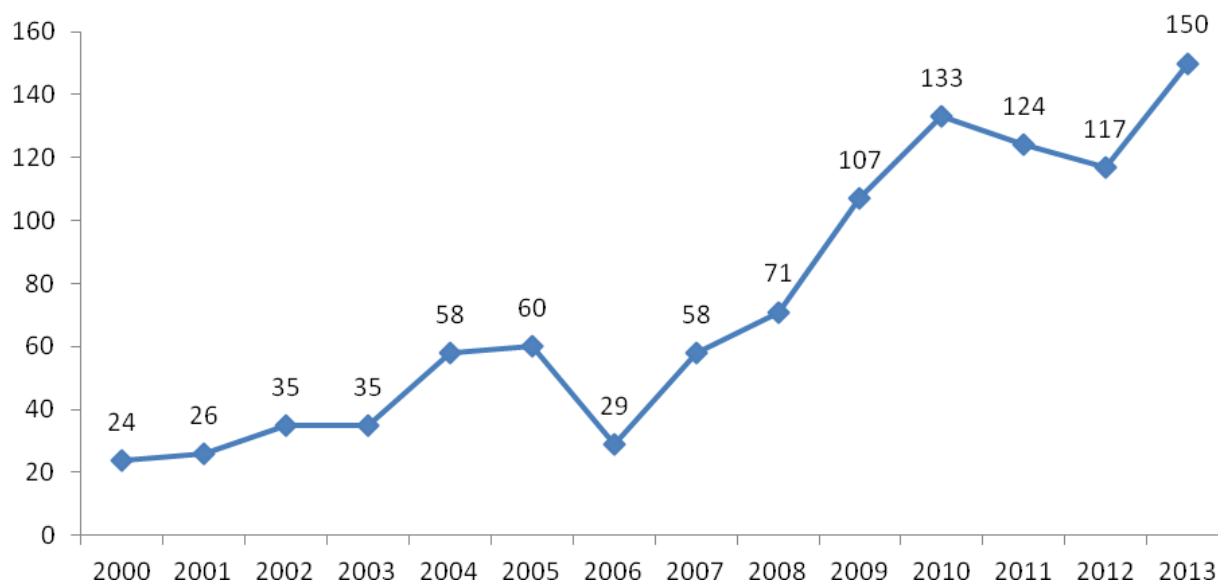
V primeru, da osebe, ki so zavezane k plačevanju preživnine in le-te ne plačujejo, lahko oseba, ki je upravičena do preživnine oz. zakoniti zastopnik_ca, na sodišču vloži predlog za izvršbo. V primerih, ko izvršba ni mogoča, država zagotovi nadomestilo preživnine, kar ureja Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o javnem jamstvenem, preživninskem in invalidskem skladu Republike Slovenije (ZJSRS-G).⁹

Inštitut RS za socialno varstvo (2015: 18) opozarja, da se število primerov neplačevanja preživnin kot kaznivih dejanj, opredeljenih v Kazenskem zakoniku, v zadnjih letih povečuje, kot je prikazano v spodnjem grafu. Po podatkih Policije je bilo leta 2015 3.115 kaznivih dejanj neplačevanja preživnine, leta 2016 pa 333. Potrebno bi bilo pojasnilo, zakaj takšna skoraj 100% razlika v zgolj enem letu (Letno poročilo o delu policije za 2016, str. 83).¹⁰

⁹ <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7443>

¹⁰ <https://www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPorocila/PDF/LetnoPorocilo2016.pdf>

Tabela: Število otrok in mladoletnih oseb, žrtve kaznivih dejanj po posameznih poglavjih Kazenskega zakonika – neplačevanje preživnin

Vir: IRSSV, 2015: 18.

Velik problem pri neplačevanju preživnin so izterjave in sistemska neurejenost področja, kar v študiji iz leta 2015 opozarjajo tudi na Inštitutu RS za socialno varstvo (IRSSV). Namreč, upravičenec do preživnine mora izpolniti, vložiti obrazec za izterjavo, sodelovati mora v vseh postopkih izterjave na sodišču, poleg tega mora pridobiti podatke o staršu – neplačniku, ipd. Celoten proces, kot izpostavljajo na IRSSV, je kompleksen in zahteva podporo pravne stroke, kar poveča stroške za osebo, ki želi izterjati neplačane preživnine. Problem je v tem, da ni institucije, ki bi vodila celoten postopek izterjave preživnine.

Ministrica Anja Kopač Mrak (MDDSZ) opozarja, da je za 54.000.000 evrov neplačanih preživnin, kar kaže predvsem na neustreznost in neučinkovitost sedanje ureditve. MDDSZ načrtuje prenos pristojnosti Preživninskega sklada na Finančno upravo RS (FURS), kjer sicer ni načrtovanih posebnih ukrepov glede izterjave preživnin, vendar se ravno s prenosom pristojnosti pričakuje večja učinkovitost pri izterjavah neplačanih preživnin.¹¹

Gejevski očetje

V Sloveniji kot tudi širše je manko raziskav, ki proučujejo gejevske družine. Večji raziskovalni fokus je na lezbičnih družinah (Urek 2005; Švab 2007; Sobočan 2013), medtem ko študija, raziskava o gejevskih očetih v Sloveniji še ni bila narejena. Na podlagi kvalitativne študije na majhnem vzorcu gejevskih očetov¹² v Italiji, Elisabetta Ruspini (2010) ugotavlja, da

¹¹ Iz 2. seje Sveta RS za otroke in družino, 20.12.2017.

¹² Vzorec je zajemal 9 gejevskih očetov, ki predstavljajo 2 skupini: v eni so tisti, ki so imeli otroke v različno spolni partnerski zvezi; v drugi so tisti, ki so postali očetje, kot geji.

se morajo gejevski očetje soočati s številnimi negativnimi ovirami, tako z družbeno stigmatizacijo in stereotipizacijo kot z zakonskimi omejitvami pri odločanju za otroka. Skupina gejev, ki so postali očetje z gejevsko identiteto, se sooča tudi z veliko oviro glede možnosti starševstva (posvojitev, nadomestna mater, sostarševstvo).

V literaturi s področja sociologije družine so družine istospolnih partnerjev oz. partnerk prepoznane kot tiste, ki prinašajo radikalne spremembe na področju družin. Na primer, J. Stacey opredeli gejevske družine kot »kreativne multikulturne permutacije hipergamnega sorodstva« (Stacey, 2004: 185 v Švab, 2008). Poleg tega, da gejevske družine redefinirajo očetovstvo in starševstvo, pa vplivajo tudi na koncipiranje vloge materinstva in 'naravne' povezanosti med materjo in otrokom. Urek (2005) podobno kot Ruspini (2010) izpostavi gejevske načrtovane družine kot posebej ranljive zaradi številnih ovir s katerimi se spopadajo geji na poti do starševstva. Med ključnimi ovirami so večja družbena stigamtizacija in možnosti glede starševstva bodisi preko nadomestnega materinstva bodisi preko posvojitve bodisi preko rejništva.

»Gej, ki želi postati oče, je tako pojav *contra natura* vsaj dvakrat: najprej kot homoseksualec, ki po 'naravni poti' ne more imeti otroka s svojim partnerjem, in nato kot moški, ki mu zmožnost, da skrbi za otroka, naravno ni dana.« (Urek, 2005: 164).

V Sloveniji registriranih¹³ istospolnih partnerskih zvez ni veliko, prav tako tudi njihovo število počasi narašča, kar kaže predvsem na pravno neustreznost ureditve istoposlnih partnerskih skupnosti. Če je bilo leta 2006 zgolj 8 registriranih istospolnih partnerskih zvez, jih je bilo leta 2016 29, od tega 20 med moškima in 8 med ženskama. Pričujoče številke predstavljajo zgolj istospolne partnerske zveze, ki so formalno 'registrirane', ne odražajo pa realnih podatkov o dejanskem številu istospolnih partnerskih zvez.

Tabela: Registrirane istospolne partnerske zveze od leta 2006 do leta 2016

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Registrirane istospolne partnerske skupnosti - SKUPAJ	8	8	2	11	9	15	11	22	27	22	29
med moškima	4	6	1	7	4	7	8	15	14	9	20
med ženskama	4	2	1	4	5	8	3	7	13	13	9

Vir: Statistični urad RS.

Statistični podatki o tipih družin od leta 2015 vključuje tudi istospolne partnerske zveze z otroki. Leta 2015 je bilo 17 istospolnih partnerskih zvez z otroki, ki pa zaradi zagotavljanja anonimnosti niso nadalje razdeljena na gejevske in lezbične partnerske zveze z otroki.¹⁴

¹³ Ukinitve registracije istospolne zveze z Zakonom o zakonski zvezi (ZPZ), ki uvaja sklenitev partnerske zveze za istospolne pare.

¹⁴ Statistična opredelitev družin istospolnih partnerjev vključuje podatke, ki se nanašajo na posamezno leto, popis odraža stanje v neki časovni točki (torej kumulativni podatki za več let). Poleg tega, kot pojasnjujejo na Statističnem uradu RS, da lahko govorimo o družini, morata biti oba partnerja prijavljena na istem naslov. Hkrati pa navajajo tudi, da podatkov o nastanku družine istospolnih partnerjev ali partnerk na SURS-u ne ugotavljajo (osebna korespondenca, elektronsko sporočilo je shranjeno pri avtorici poročila).

Tabela: Tipi družin heteroseksualnih in homoseksualnih partnerskih zvez z in brez otrok

		Družine - SKUPAJ	
		2011	2015
SLOVENIJA	Družine - SKUPAJ	567347	576177
	Zakonski par brez otrok	125489	131245
	Zakonski par z otroki	237422	224290
	Mati z otroki	119706	116295
	Oče z otroki	23423	26844
	Zunajzakonska partnerja brez otrok	12185	15575
	Zunajzakonska partnerja z otroki	49122	61847
	Istospolna partnerska skupnost brez otrok	-	64
	Istospolna partnerska skupnost z otroki	-	17

Vir: Statistični urad RS.

Po Zakonu o partnerski zvezi (ZPZ), ki je začel veljati 24.2.2017, lahko istospolni osebi skleneta partnersko zvezo, ni pa omogočena skupna posvojitev ali upravičenost do oploditve z biomedicinsko pomočjo.¹⁵

Zaključek

Pri ločitvah se pri dodelitvi otrok kaže zelo ospoljena delitev: moški kot očetje so prepoznani v ekonomski vlogi, skrbstvena vloga se kaže kot vprašljiva, kar je razvidno pri tem, kdo naj bi očetom po razvezi pomagal pri skrbi za otroke (npr. očetova mama, nova partnerka) (Žakelj 2007).

Gejevski očetje so popolnoma marginalizirana skupina staršev, kar se kaže tudi v odsotnosti raziskav. Na področju družinske politike Družinski zakonik ne vključuje istospolnih parov, določa zgolj zakonsko zvezo dveh oseb različnih spolov. Zakon o partnerski zvezi (ZPZ) določa partnersko zvezo dveh istospolnih oseb, ki pa pravno ni izenačena z zakonsko zvezo ali partnersko zvezo dveh oseb različnih spolov pri skupnih posvojitvah in možnostih oploditve z biomedicinsko pomočjo.

¹⁵ <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7434>

Viri:

Arnus, Karmen (2015): Sociološki vidiki enostarševske družine. Diplomaska naloga. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.

Bešlin, Gabi, Šumak, Nataša (2002): Kvaliteta življenja mater v enostarševskih družinah. Socialno delo, let. 41, št. 5, str. 281 – 293.

Hochschild, Arlie (1995): Understanding the future of fatherhood: The 'daddy hierarchy' and beyond. V Dongen, v. M., Frinking, G., Jacobs, M. (ur.), Changing fatherhood: an interdisciplinary perspective, 219–231. Amsterdam: Thesis Publishers.

Hrzenjak, Majda (2016): Spremembe očetovstva. Moški med delom in starševstvom. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Humer, Živa (2017): Sodobno očetovstvo med plačanim delom in skrbjo za otroke. Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo. Let. XLV, št. 267, str. 158 –171.

Inštitut RS za socialno varstvo (2015): Ureditev preživnin v mednarodni perspektivi: primerjalna analiza modelov preživnin v različnih sistemih držav blaginje. Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo.

Jogan, Maca (1998): Novo očetovstvo. Kolumna. Delo, let. 40, št. 203-207.

Jogan, Maca (2001): Seksizem v vsakdanjem življenju. Ljubljana: Znanstvena knjižnica, Fakulteta za družbene vede.

Knijn, T. (1995): Towards post-paternalism? Social and theoretical changes in fatherhood. V Dongen, von M., Frinking, G., Jacobs, M. (ur.), Changing fatherhood: an interdisciplinary perspective, 1–21. Amsterdam: Thesis Publishers.

Marsiglio, W., Amato, P., Day, D., R., Lamb, E., M. (nov. 2000): Scholarship on Fatherhood in the 1990s and beyond. V Journal of Marriage and the Family, 62: 1173–1191.

Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (2017): Predlog Resolucije o družinski politiki 2018 – 2028. Vsem družinam prijazna družba. Dostopno prek: http://www.mdds.gov.si/fileadmin/mdds.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/druzina/RDP_-_predlog_zajr.pdf.

Ministrstvo za notranje zadeve, Policija (2017): Letno poročilo o delu policije za 2016. Dostopno preko: <https://www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPorocila/PDF/LetnoPorocilo2016.pdf>

Mlakar, Petra (2010): Vse o neplačevanju preživnin: Zapor je le grožnja, ne kazen. Dnevnik, 6.3.2010. Dostopno preko: <https://www.dnevnik.si/1042342709>

Pavlič, Tanja (2009): Enostarševske družine. Magistrska naloga. Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije.

- Rakar, Tjaša (2015): Enostarševske družine. Diplomaska naloga. Koper: Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije.
- Rener, Tanja, Humer, Živa, Žakelj, Tjaša, Vezovnik, Andreja in Švab, Alenka (2008): Novo očetovstvo v Sloveniji. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Rener, Tanja, Švab, Alenka, Žakelj, Tjaša in Humer, Živa (2005): Perspektive novega očetovstva v Sloveniji: vpliv mehanizma očetovskega dopusta na aktivno očetovanje. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
- Rupel, Slavko (1980): Otroci in starši. Pravna in tudi človeška razmerja med njimi. ČGP Delo – TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana.
- Ruspini, Elisabetta (2010): Italijanski homoseksualni očetje med stereotipi in željo po starševstvu. Socialno delo, 49, 5/6: 373 – 412.
- Sobočan Ana Marija (2013): Same-sex families (in Slovenia): The new minority?. Calitatea Vietii, 1, 31 – 46.
- Statistični urad Republike Slovenije (2017): SI-STAT podatkovni portal, http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/Dem_soc.asp
- Švab, A. (2001): Družina: od modernosti k postmodernosti. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Švab Alenka (2007): Socialni vidiki fenomena novega očetovstva: Primer očetovstva in starševstva v lezbičnih družinah. Teorija in praksa, 44, 1/2, str. 142 – 158.
- Švab, Alenka (2008): Novo očetovstvo v kontekstu družinskih sprememb. V Tanja Rener, Živa Humer, Tjaša Žakelj, Andreja Vezovnik in Alenka Švab, Novo očetovstvo v Sloveniji, str. 33 – 72. Fakulteta za družbene vede, Založba FDV: Ljubljana.
- Urek, Mojca (2005): Lezbične in gejevske družine v Sloveniji: implikacije za socialno delo. Družboslovne razprave, XXI, 49/50: 155 – 174.
- Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, Uradni list RS, št. 69/2004.
- Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND), Uradni list RS, št. 16/08, 68/16 in 54/17.
- Žakelj, Tjaša (2007): Starševske vloge v razveznih postopkih. Magistrska naloga. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede: Ljubljana.